

06.

BIPARETA: TRINKETE TXIKI BAT HERNANIKO ERDIGUNEAN

Iñaki Sanz-Azkue

Ezkiaga pasealekuan, Tilosetan, elizako paretak ez du beti bide zuzena egiten. Hormak bihurritu eta txoko txikiak sortzen ditu, leiho estu, teilatu etzan eta tamaina askotariko koskekin eremu jostalariak sortuz. Haur parkerik ezean, 90eko hamarkada aurretik jaiotakoek aurkitu zioten paretan berezitasun horri jokoa, eta bataiatu ere egin zuten gunetako bat: Bipareta.

Elizako horma osatzen duten kareharriek hitz egingo balute, kontatuko ligukete nola duela urte batzuk arte, Hernaniko umeak eta gazteak pilotan ibiltzen ziren bertan: eskuz eta palaz. Aspaldian hutsa ikusten da, ordea, berriz ere pilotazaleak noiz agertuko zain; txokoa noiz bizituko zain. Herri erdigunean trinkete txiki bat ez baita beti izaten!

Guk ere jolasten genuen bertan: Biparetan. Txikiak ginela ez baitzen haur parke askorik izango herrian, baten bat baldin bazen; eta horren aurrean, guk bilatu behar jolasa, guk toki jostagarriak. Eta Biparetak hori badu. Elizako hormek, leihoek, teilatuek eta bertan dauden hodi eta harrien formek ematen baitiote bizitasuna eta nortasuna guneari. Nahikoa da pilota bat eskura izatea, lekuak berak eskaintzen

*Biparetan aurki daitezkeen elementu ezberdinak:
txapa, leioha / zuloa eta hobia.*

duenari men eginez, une dibertigarri bat pasatzeko. Guk, behintzat, eskola osteko arratsaldeak bertan pasatzen genituen, paretaren zoko eta forma guztiei zukua atera nahian, gurasoak lanetik etorri bitartean, amonak Tilosetako ezkien babesean, bankuan eserita zirela.

Azken urteetan, bertatik pasatzen naizen bakoitzean, alabaina, isiltasuna eta hutsunea dira nagusi. Pilotak jada ez du elizako horma zaharra kolpatzen. Ume txikiak parkeetan dira eta gazte zein helduak frontoi handian. Biparetak, ordea, pilota hastapenak egiteko, edota helduen joko bizirako gune aproposa eratzten du frontoi nagusitik oso gertu. Nire ustean, erabilera askoz aberatsagoa izan zezakeen lekua da Bipareta, probetxu gutxi ateratzen zaiona, berak eman dezakeenerako eta duen kokapenerako.

Ezkerpareta edo Txirri pilotalekutik gertu

1951ean desagertu zen Txirri izeneko pilotalekua, egun ezagutzen dugun Tilosetako frontoi nagusia handitu zutenean. Ezkerpareta moduan ere ezaguna, pilotan jokatzeko gune berezia zen eta hala gogoratzen dute hura ezagutu zuten adinekoek. Orduko frontoiko frontisaren atzealdeak imajina ezineko forma eta txoko ezberdinak zituen Parrokiko hormarekin elkartzen zen gunean, pilota jokorako leku eder eta jostaria osatuz. Edota Mere García zenak Hernaniko urtekarirako idatzi zuen "Viejos recuerdos de Hernani" izeneko artikuluan esaten zuen moduan, Txirri frontoia "zaila eta gaiztoa" zela ere esan daiteke. Ikuspuntuan dago gakoa.

Txirri izeneko pilotalekua jendez gainezka izaten zen, edo hala diote hari buruz idatzi diren erreportajeetan. Bertan partidak eta binakako pilota txapelketak ere jokatu zirela jakina da; bat baino gehiagotan, gainera! 1995eko Hernaniko urtekarian, Andoni Zugastik idatzitako artikulua ederrean eremuaren itxura, forma eta zati bakoitzaren izena eta informazio gehigarri asko aurki daitezke.

Ezkiaga pasealekuan edo Tilosetan, beraz, ez da pilotan jokatzeko eremu bakarra izan. Ezagutzen dira, gutxienez, hiru. Bata, erreboteko frontoia izan zena, eta Mere García dioen bezala, Santa Barbara Elkarteko etxean zuena frontisa. Bestea, egun ezagutzen dugun frontoi nagusia, eta azkena, Ezkerpareta edo Txirri izeneko, frontoi nagusia handitzean desagertu zena.

Horren ondoan, alabaina, Txantxila alderako bidea hartuta, egun jada utzia dagoen Urumea ikastola zenaren parean, Tilosetako ertz batean aurkitzen da Bipareta izeneko eremua, Txirri zegoen lekutik oso gertu. Ez du, noski, aurreko pilotalekuek izan duten fama izan, ezta, dakigula behintzat, txapel-

ketarik ere ez du jaso, nahiz eta frontoi nagusiko partidarako beroketa lanetan, umeak bertan zuriz jantzita, pilotan, ikusi dituenik ere baden. Biparetako eremuak, alabaina, trinkete txiki baten itxura du, eta Txirri zaharra bezainbesteko forma berezi ez dituen arren, pilota jokorako leku tentagarria eta jostaria da. Pilotazalearentzat, jolaserako ederra.

Hargatik, hernaniar asko dira gaztetan pilota jokatzena Biparetara joaten zirenak eta hura gogoan dutenak. Bipareta pilotarako leku berezia eta ederra kontsideratzen dutenak eta jolaserako eta entretenimendurako hura bezalakorik ezagutu ez dutenak.

Bipareta: joko bizia eta bihurria

Euskal Herriko herri askotan bezala, elizaren paretak frontisaren papera bete du Biparetan. San Joan Bataiatzailearen parrokia elizak, alabaina, frontisa ez ezik, ezker horma ere eskaini dio guneari; bai eta trinkete berezi baten itxura ematen dion teilatu inklinatuko eraikuntza txiki bat, ezker paretatik ateratzen dena, leiho itxurako zulo eta guzti. Hori gutxi ez eta, txapa ere elizaren beraren parte den egiturak ematen dio, eta jokatzeko eremua, Ezkiaga pasealekuko arbolek markatzen dute hein handi batean. Eliza eraikitzean, noski, ez zuten horretan pentsatuko, baina hainbat belaunaldik zukua atera dio arkitektura bereziari, bai eta ezkien kokapenari ere.

Eta hala, horien arabera ere sortu dira joko arauak. Herritarrek, Hernaniko ume eta gazteek jarritakoak, eta belaunaldiz belaunaldi igaro direnak egun arte. Jarraian, horietako batzuk azaltzen saiatuko gara. Biparetan pilota jolasean orduak eta orduak igaro dituztenen ahotik jasotakoak, hain zuzen ere.

Orduak bitartean jolasean

Jose Mari Aldasorekin eta Iñaxio Sanzekin egin dugu zita gunean bertan. Lehenak orduak igarotzen zituen bertan jolasean. Bigarrenak, Atzietakoa izanda, gogoan du Biparetan ibili izana, baina “ez Atzietan bezain beste”.

Iñaxioren hitzetan, gazteak zirela ume andana ari zuten zen Biparetan pilotan. Leku ezaguna zen herrikoentzat. Askok “*Dosparedes*” bezala ere ezagutzen zuten. Jose Marik gogoan du bikoteka egiten zituztela pilota partidak. “*A fueras*” edo “*barrene*”ra ere jolasten omen zuten ere noizbehinka.

Kontuak kontu, garbi dagoena da Biparetak beste frontoi askok ematen ez dituen aukerak dituela. Pilota jokoan abila behar du pertsonak bertako txoko eta ezaugarriak baliatu eta tantoa egiteko. Eta arauak ere laguntzen dute horretan. Izan ere, frontoi arruntekin alderatuz, Biparetan gauza asko ezberdinak dira, arbolak, leihoak osatzen duen zuloak, paretaren ertzak, goitik behera datozen hodiekin eta beste hainbat gauzak jokoaren araudia berezia egiten baitute.

Arauak: txapa ez da beti kale

San Joan Bataiatzailearen parrokian, elizak eta zoruak bat egiten duten eremutik oso gertu, zati luze batean bada paretaren irtengune antzeko bat. Bertan, hormak 45º-ko inklinazioa du zentimetro gutxi batzuetan, eta horrek berak, altuerak hala baimentzen duelako, eta pilota jokoan ari denak hala irudikatzen duelako, frontoiko txaparen funtzioa betetzen du. Logikak esaten duenaren arabera, txapa modura hartzen den elizaren zati inklinatuan jotzea kale egitea litzateke, baina, Biparetan arauak bereziak dira, eta txapa... ona da.

Hala kontatu digu Jose Mari Aldasorok, zeinak arau guztiak oso garbi dituen buruan: “*Pilotak txapa jotzen duenean, behetik gora egiten du, hormaren inklinazioak lagunduta. Eta hala, jokoak jarraitu egiten du. Txaparen behe aldean joko balu, txapa-behera litzateke. Kale, alegia.*”

Orokorrean arauak arruntak dira: pilotak paretara jo behar du, eta bote bakarraren ostean, pilotariak kontrarioak botatuko pilotakadari erantzun. Pilotak frontisara jotzen gero, eta eremu barruan botea eman, ona litzateke. Hor, ordea, badira txoko eta irtengune berezi batzuk, kontuan izan beharrekoak eta arauen berezitasuna sortzen dutenak.

Esaterako, frontisara jo ostean pilota leiho modura dagoen zuloan sartuz gero, jokoak aurrera jotzen du. Gerta daiteke ere, zuloan sartu eta berriz frontisera bueltatzea pilota, baina kasu horretan ere, jokoak aurrera joko luke. Balekoa da.

Jose Mariri sakeagatik galdetu diogu. Ea nondik egiten zen eta nondik norakoa ote zen, eta orduan, eskuineko bigarren arbolaren alboan jarri da: “*ikus-ten al duzu ertz hori? Arbolatik ertzerara joaten zen marra. Orduan lurra gogorra izaten zen, baina izaten zen halako harri txiki edo hauts moduko bat, eta hankarekin markatzen genuen guk marra*”. Marraren bidea egin duenean, garbi gelditu da sakearen marra ez dela frontisaren paraleloa. Okerra dela, alegia! Jose Mariri galdetzean, ordea, garbi adierazi du hori zela haien sakeko marra. Okerra zela, baina hala zela!

Iñaxiok gogoan du zein zen irabazteko gako on bat: “Eremuaren atzealdean ez zegoen marrarik edo pasarik. Atzeraka denak balio zuen. Gakoa pilota atzealdean, frontisari begira gaudela, ezkerreko aldean jartzea zen. Hortik oso zaila da pilota eramatea, batetik, parrokiko hormak berak oztopatzen duelako, eta bestetik, elizatik ateratzen den erai-kuntza txikia ere hor dagoelako, pilotak frontisara egin behar duen bidean, erdi-erdian.”

Iñaxio Sanz (ezkerrean) eta Jose Mari Aldasoro (eskuinean), Biparetan.

Joko eremuan pasarik edo mugarik ez zegoen atzeraka, baina eskuinaldean, noski, bai. Eskuinean dauden ezkiek markatzen dute muga. Ezkiak lotzen dituen marra irudikatzea baino ez da marra nondik zoan ikusteko. Marra ezkien erditik joaten zen, ez ertzetik. Horrek, ordea, beste galdera bat irekitzen zuen arauen mundu kuriosoan: Eta frontisa jo ostean, pilotak ezkia joko balu? Aldasorok segituan bota du erantzuna: *“Arbola jo eta eremu barruan ematen badu botea, ona. Arbola jo ostean kanpora badoa, kale.”*

Iñaxiok eta Jose Marik gogoan dute oraindik ere frontisaren eskuinaldean ikusten den hodia bazegoela gazteak zirenean ere. *“Hodi hori ere jokoaren barruan sartzen zen!”*, esan dute irribarrez. Pilotak hodia joz gero, zaila izaten zen nondik aterako zen asmatzea, eta horrek ere bizitasuna ematen zion Biparetako partidari. Baten faltan, ordea, bi dira Biparetan aurki daitezkeen

hodiak. Teilatu etzanaren gainean badelako beste bat, pilotaren norabidea aldatu dezakeena. Erne eta bizi ibili behar du, beraz, bertan jolasten dagoenak, pilotarena ez ezik, bere noranzkoa ere moldatu beharko baitu denbora gutxian.

Leku hutsak birsortzen

Tilosetako eremuak, zalantzarik ez da, Hernaniko historian zehar sekulako garrantzia izan du, eman zaion erabileragatik, gizarte mailan izan duen harremanetarako, kirolerako, gizarteratzeko edota elkartzeko gune bezala. Bipareta kokatua dagoen lekua bada egun gune lasai bat, neguko eta udazkeneko egun hotzetan eguzkiak goxo jotzen duena, eta udako egun eguzkitsuetan itzala duena.

Jose Mari Aldasoro eta Iñaxio Sanz umeak zirenean, herriko ume askoren jolastokia izan zen, pilotan ibiltzeko txokoa, eta hala bizitu genuen guk ere 80. hamarkadako Hernanin ere. Bertan elkartzen ginen guraso, aiton-amona eta umeak, astean zeharreko arratsaldetan, euria egiten ez zuenean.

Egun, Biparetaren lurraren egoerak ez du batere laguntzen eremua berriz biziartzeko edota guneari probetxua ateratzeko. Zorua osaera askotako asfaltoen petatxuz dago osatua. Zuloak, konkorrak, eta gorabeherako askoko lurra du oraintxe eremuak. Aspaldian konpondu gabekoa dela bistakoa da, alegia.

Biparetako lurraren konponketak, zalantzarik gabe, asko lagunduko luke eremua bizitzen eta gazteak bertara erakartzen, bai eta pilotaren jokoak Ezkiaga pasealekuan izan dituen eremuetako bat berreskuratzen. Frontoiko lurraren antzekoa zorua jartzeak, eta horrekin batera, eremua mugatuko lukeen marrak margotzeak, birsortu egingo luke Bipareta, eta Hernaniko hainbat belaunaldik erabilera eman dion txokoa berriz ere herriari eskainiko litzaioke egoera on batean.

Biparetako lurra egoera oso txarrean aurkitzen da egun.

Hala, Trinkete txikia ez ezik, izena ere mantenduko litzateke; hori ere galdu duelako ia. Ezkiaga pasealekuak, herriko espazio publiko moduan Hernaniri eta hernaniarrei eman diena ikertzea interesgarria litzateke, eremua dibertsifikatzeko eta bertako ondarea berreskuratzeko ahalegin txikiak egiteko ga-

raian, atzera begirada bat egin, eta etorkizunean zein motatako Tiloseta nahi dugun zehazteko. Eman diezaiogun, beraz, aukera txiki bat Biparetari, obra txiki batekin, lurzorua aldatuz. Hala, trinkete txiki bat irabazteaz gain, jolaserako eta gizartearentzat txoko berri bat ere irabaziko luke Hernaniko herriak.

Ezkerrean, egungo egoera. Eskuinean, konponketa simple baten ostean sortu daitekeen eremua (muntaiak: Irati Otamendi).